

ՄԵՐԶԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊՐՈՖԼԵՄՆԵՐ

ՆԻԿՈԼԱՅ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՄԵՐԶԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԸ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Հայաստանը դարեր շարունակ մի թեով հարել է Կովկասին, իսկ մյուսով՝ առավելապես Առաջավոր Ասիային, որը մեր ժամանակներում հորջորջվում է Մերձավոր և Միջին արևելք։ Սա նրա կենսաաարածքն է։ Այստեղ է կազմավորվել հայ ժողովուրդը, այստեղ է ընթացել նրա փոթորկալից պատմությունը։

Հայաստանը մշտապես կազմել է մերձավորարևելյան տարածաշրջանի ստրատեգիական, ռազմաքաղաքական և տնտեսական կառույցների էական բաղադրամասը, որոշակի գործոն, որը ազդել է տարածաշրջանի ուժերի հաշվեկշռի վրա՝ մերթ ժնգանալով, ինչպես Արտաշիսյանների, հատկապես Տիգրան Մեծի, մերթ պակաս չափով, ինչպես Արշակունիների և մերթ թույլ կերպով, ինչպես Բագրատունիների ժամանակ։ Սակայն բոլոր դեպքերում, անկախ այն բանից, թե Հայաստանը պետականություն ունեցել է, թե ոչ, հզոր է եղել, թե տկար, նրա հարևանները՝ Իրանը, Հռոմը, Բյուզանդիան, Արաբական խալիֆայությունը, իսկ ապա նաև Օսմանյան կայսրությունը, հարկադրված են եղել այս կամ այն չափով հաշվի նստել նրա հետ, հաշվի առնել հայկական գործոնը իրենց քաղաքական կոմբինացիաներում՝ Առաջավոր Ասիայում տիրապետող դիրքեր գրավելու համար պայքարում և նվաճողական քաղաքականության մեջ։

Հայկական գործոնն իր նշանակությունը պահպանեց, հասկանալի է, տարբեր աստիճաններով և ձևերով, ընդհուպ մինչև առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտը, Օսմանյան և Ռուսական կայսրությունների կործանումը, մի կարճ ժամանակա-

միջոց՝ 1918—1920 թթ., այսինքն՝ հայկական պետականության վերականգնումը և ապա Խորհրդային Միության կազմավորումը: Այս ժամանակահատվածը պատմական սահմանաբաժան է հալ ժողովրդի բազմադարյան գոյության ընթացքում:

Արևմտահայերի նկատմամբ Թուրք կառավարողների կիրառած ցեղասպանության քաղաքականության հետևանքով Արևմտյան Հայաստանը բռնաթափվեց իր բնիկ ազգաբնակչությունից՝ հայերից, իսկ երկիրը մնաց Օսմանյան կայսրության փլատակների վրա հառնած Թուրքիայի տիրապետության տակ: Այս մասի համար հայկական գործոնն ընդունեց Թուրքիայի կողմից հայկական ցեղասպանությունը ճանաչելու և հայկական պահանջատիրության ձև կամ հավաքական ձևով «Հայ դատ» անվանումը:

Հուլիսի մի նշույլ երեաց 1918—1920 թթ., երբ Հայաստանի մի մասում վերականգնվեց հայ պետականությունը, հռչակվեց Հայաստանի Հանրապետությունը, որը հասցրեց միայն առաջին քայլերը կատարել մերձավորարևելյան տարածաշրջանի քաղաքական համակարգի մաս կազմելու ուղղությամբ: Նա հասցրեց միայն կապեր հաստատել Իրանի, և որոշ շփումների մեջ մտնել արաբական երկրների հետ: Ինչ վերաբերում է Թուրքիային, ապա նրա հետ հարաբերությունները կարգավորելու ուղղությամբ Հայաստանի Հանրապետության բոլոր ջանքերն ապարդյուն անցան: Թուրքիան երկու անգամ՝ 1918 և 1920 թթ. ագրեսիա սանձազերծեց Հայաստանի Հանրապետության դեմ և նորանոր հայկական տարածքներ զավթեց:

Ի վերջո, Հայաստանը 1920 թ. նոյեմբերի վերջերին Խորհրդայինացվեց, իսկ 1922 թ. մտավ Խորհրդային Միության կազմի մեջ: ԽՍՀՄ-ի հարավային սահմանները դարձան Մերձավոր և Միջին արևելքի հյուսիսային սահմանները:

Պատմության մեջ առաջին անգամ Հայաստանը դադարեց անմիջական շփումների և կապեր ունենալ մերձավորարևելյան երկրների հետ և կարծես թե անհետացավ Մերձավոր և Միջին արևելքի ասպարեզից: Այս իրավիճակը պահպանվեց ընդհուպ մինչև Խորհրդային Միության կազմալուծումը և Հայաստանի անկախության հռչակումը:

1991 թ. սեպտեմբերի 21-ին, Հայաստանի անկախության պաշտոնական հռչակումով, այս հինավուրց երկիրը իրական հա-

րավորութիւն ստացաւ կրկին հայտնվել մերձավորարեւելյան տա-
րածաշրջանում որպէս անկախ և ինքնուրույն գործոն: Նրա առջև
բացվեցին մերձավորարեւելյան քաղաքական, ռազմաստրատեգիա-
կան, տնտեսական և մշակութային համակարգի մաս կազմելու
դռները: Հասկանալի է, որ զաւթան էլ գլուխը խնդիր չէ և որո-
շակի ժամանակ է պահանջում: Այդ խնդիրը Հայաստանն իրա-
կանացնում է փուլ առ փուլ:

Առաջին փուլում տեղի ունեցաւ Հայաստանի անկախութեան
ճանաչումը Մերձավոր և Միջին արեւելքի բոլոր երկրներին՝ Իրանի,
Եգիպտոսի, Սիրիայի, Լիբանանի, Իրաքի, Հորդանանի, Քուվեյթի,
Խուրբիայի և տարածաշրջանի այլ պետութիւններին կողմից: Միմ-
յանց անկախութիւնը ճանաչեցին նաև անգրկովկասյան երեք
հանրապետութիւնները՝ Հայաստանը, Վրաստանը և Ադրբեջանը:

Սա շատ կարևոր հանգամանք էր, քանի որ առանց անկախու-
թեան ճանաչման հարցը լուծելու, Հայաստանը չէր կարող դիմել
հաջորդ քայլերին՝ կապված միջազգային ասպարեզում նրա քա-
ղաքական դերքերի ամրապնդման, տնտեսական հարաբերութիւն-
ների զարգացման և միջազգային համագործակցութեան մեջ իրեն
արժանի տեղ գրավելու հետ: Այս փուլը Հայաստանը հաղթահարեց
համեմատաբար հեշտութեամբ, որն ուղեկցվում էր միջազգային
կառույցներին՝ ՄԱԿ-ին և նրա բոլոր ենթակա կազմակերպու-
թիւններին, Եվրոպայի անվտանգութեան և համագործակցութեան
կազմակերպութեանը և այլն, նրա անդամակցելու հետ:

Սակայն քաղաքական ճանաչումը, ինչքան էլ որ այն կարևոր
լինէր, բավարար չէր, որպէսզի Հայաստանը դառնար մերձավոր-
արեւելյան տարածաշրջանի տարբեր համակարգերի լիիրաւ ան-
գամ, ունենար իր կշիռը և ձեռք բերեր զանազան պրոցեսների
վրա ներազդելու հնարավորութիւն:

Դրա համար անհրաժեշտ էր կատարել հաջորդ քայլը՝ թեւ-
կոխել երկրորդ փուլը, որի էութեւնը դիվանագիտական ճանաչու-
մը և դիվանագիտական ներկայացուցչութիւնների փոխանակումն
է: Ահա այս բնագավառում ՀՀ-ի առջև ծառացան մի շարք դժ-
վարութիւններ, որոնք երիտասարդ հանրապետութիւնը ցարդ չի
հաղթահարել ամբողջութեամբ: Խոսքն այն մասին է, որ տարա-
ծաշրջանի ոչ բոլոր պետութիւնները ցանկութեւն հայտնեցին դի-
վանագիտական հարաբերութիւններ հաստատել Հայաստանի հետ:

Այս հարցը խիստ կենսական է ՀՀ-ի համար թե՛ մերձավոր-արևելյան ընտանիքի լիարժեք անդամ դառնալու տեսանկյունից, և թե՛ առավելապես նրա ազգային անվտանգության ապահովման դիտակետից:

Դառնալով անկախ պետություն՝ Հայաստանը զրկվեց խորհրդային պաշտպանական վահանից և հայտնվեց մի իրավիճակում, երբ ինքը պետք է հոգար իր անվտանգության մասին: Դրություներ բարդանում էր նաև նրանով, որ ՀՀ-ն դեռևս չունեիր ձեվավորված կանոնավոր ռազմական ուժերը, ազգային բանակը, իսկ երկրապահ և ֆիզալական ջոկատները, շնայած նրանց անվեհերությանը, ի վիճակի չէին ստանձնել այդ առաքելությունը, Ուրեմն անհրաժեշտ էին այլ լուծումներ, քանի որ անդրկովկասյան-մերձավորարևելյան տարածաշրջանը միակն է, որտեղից կարող է Հայաստանի համար անմիջական ռազմական սպառնալիք ծագել:

Ստեղծված պայմաններում ՀՀ-ի ղեկավարությունը, մեր կարծիքով, որդեգրեց ճիշտ քաղաքականություն՝ բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատել Հայաստանի անխտիր բոլոր հարեվան պետությունների հետ: Այլ կերպ ասած, ազգային անվտանգության ապահովման հարցը, որի հանդեպ խիստ զգայուն է հայ ժողովուրդը և որն ունի իր պատմական պատճառները, տեղափոխվում էր քաղաքական ոլորտ, փորձ էր արվում լուծել խաղաղ ճանապարհով և քաղաքական մեթոդներով:

Եվ այս քաղաքականությունն արձանագրեց ինչպես հաջողություններ, այնպես էլ ձախողումներ:

Հայկական կողմի ցանկությանն արձագանքելու առաջնության դափնին պատկանում է մեր դարավոր հարևան՝ Իրանին: Նա առաջինը, Հայաստանի անկախությունը ճանաչելուց հետո, պատրաստակամություն հայտնեց դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատել ՀՀ-ի հետ: Թեհրանում և Երևանում բացվեցին նրանց համապատասխան դեսպանությունները: Մերձավոր և Միջին արևելքի քաղաքական կյանքում մեծ կշիռ և ազդեցիկ դիրք ունեցող Իրանի պես պետության նման քայլը խիստ հուսադրիչ էր և հեռանկարային, դա հանդիսացավ առաջին պատուհանը Հայաստանի համար դեպի արտաքին աշխարհ և, կասկածից վեր է, նպաստեց, որպեսզի Հայաստանը ոտք դնի մերձավորարևելյան

հասակարդ: Այլ կերպ ասած, նա ծառայում է ՀՀ-ի ազգային անվտանգության ապահովմանը և միջազգային դիրքերի ամրապնդմանը:

Իրանին հետևեց Եգիպտոսը, որը, առաջինն արաբական երկրորդների շարքում, իր դեսպանությունը բացեց Երևանում և համաձայնեց Հայաստանի դեսպանության բացմանը Կահիրեում:

Իրվանագիտական հարաբերություններ հաստատվեցին նաև Սիրիայի, Լիբանանի, Արաբական Միացյալ էմիրությունների, Քուվեյթի և արաբական այլ երկրների հետ: Հայաստանն իր դիվանագիտական ներկայացուցչությունները բացեց Դամասկոսում և Բեյրութում: Սակայն Սիրիան և Լիբանանը, ինչպես նաև արաբական այլ երկրներ, գեոկա իրենց դիվանագիտական ներկայացուցչությունը չունեն Հայաստանի մայրաքաղաքում: Մենք հակված չենք դրա մեջ հատուկ քաղաքական միտում նկատել: Դա հավանաբար կապված է Ֆիհանսական հնարավորությունների և այլ տեխնիկական հարցերի հետ: Մի բան պարզ է, որ Եգիպտոսի, Սիրիայի, Լիբանանի և արաբական այլ երկրների կողմից պաշտոնական դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատումը Հայաստանի հետ նույնպես, ինչպես Իրանի դեպքում, ծառայում է Հայաստանի մերձավորարևելյան տարածքային աշխարհաքաղաքական և տնտեսական համակարգի լիիրավ անդամ դառնալուն, կանխում Հայաստանի քաղաքական մեկուսացումը և նպաստում նրա դիրքերի ամրապնդմանը:

Եվ եթե ասվածին ավելացնենք, որ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատվեցին նաև Հայաստանի և Վրաստանի միջև, և տեղի ունեցավ դիվանագիտական ներկայացուցչությունների փոխանակում, որը Հայաստանին ասպհոպում է պատուհան դեպի հյուսիս, ապա հիմք ունենք եզրակացնելու, որ այդ ճշգրիտ քայլերի օգնությամբ Հայաստանի ղեկավարությանը զոալի չափով հաջողվեց լուծել իր առջև կանգնած խնդիրները՝ կապված Հայաստանի ազգային անվտանգության ապահովման և մերձավորարևելյան տարածաշրջանային համակարգին անդամակցելու հետ:

Դրա հետ մեկտեղ շատ մեծ դժվարություններ առաջացան Ադրբեջանի և Թուրքիայի հետ փոխհարաբերություններում: Ադրբեջանի հետ փոխհարաբերություններում վճռական դեր խաղաց Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմը, որը ծագել էր նախքան Ադրբե-

ջանի և Հայաստանի անկախության հռչակումը: Ադրբեջանի՝ սեփական սրբնեթաց կերպով փոխարինող պրեզիդենտները (Մուսալիբով, Մամեդով, էլչիբեյ, Ալիև) Հայաստանին միտումնավոր կերպով վերագրում են ագրեսիվ ձգտումներ, դիտում որպես մի պետություն, որը հավակնություններ ունի Ադրբեջանի տարածքների նկատմամբ, և հրաժարվում են ճանաչել Լեռնային Ղարաբաղի հայ ժողովրդի իրավունքը՝ սեփական հայեցողությամբ տնօրինելու սեփական ճակատագիրը: Հայաստանը, հասկանալի է, չի կարող սատար չկանգնել Լեռնային Ղարաբաղի արդարացի պայքարին: Լեռնային Ղարաբաղը հինավուրց հայկական տարածք է, պատմական Հայաստանի անբաժան մասը, և երա դուրս գալը ադրբեջանական իրավասությունից և հռչակումը անկախ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն, բնավ չի նշանակում Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության խախտում և առավել ևս՝ հայկական ագրեսիա՝ ընդդեմ Ադրբեջանի:

Այդուհանդերձ, դա պատճառ դարձավ, որ Ադրբեջանի և Հայաստանի միջև չհաստատվեն դիվանագիտական հարաբերություններ: Հարաբերությունները Բաքվի և Նրեանի միջև ավելի սոսկեցին, երբ Ադրբեջանը շրջափակման ենթարկեց ՀՀ-ն և ԼՂՀ-ն:

Թեև Ադրբեջանը ԼՂՀ-ի ռազմական ուժերի կողմից ծանր պարտություն կրելուց հետո հարկադրված էր 1994 թ. մայիսի 12-ին կնքել զինադադարի համաձայնագիր, սակայն, այսուհանդերձ, նա չի հրաժարվել Լեռնային Ղարաբաղի նկատմամբ իր տիրապետությունը վերականգնելու ծրագրերից, որը շարունակում է մնալ լարվածության հիմնական աղբյուրը և հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների նորմալացման գլխավոր խոչընդոտը: Սա իր հերթին բացասաբար է անդրադառնում մերձավորարևելյան տարածաշրջանի քաղաքական ընդհանուր մթնոլորտի վրա:

Ինչ վերաբերում է Թուրքիայի հետ հարաբերություններին, ապա Հայաստանի նոր ղեկավարությունը մեծ կարևորություն է տալիս դրանց: Դեռ ավելին. սկզբնական շրջանում կառավարող շրջաններում կային գործիչներ, որոնք հանդես էին գալիս Հայաստանի հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ վերանայելու և գլխավորապես դեպի Թուրքիան կողմնորոշելու պահանջով: Նման մոտեցումը որոշակի անհանգստություն առաջ բերեց հայ հասարակության մեջ:

Բարեբախտաբար այդ միտումը զարգացում չստացավ: Դա արդյունք էր մի կողմից ՀՀ-ի բարձրագույն ղեկավարության սթափ մոտեցման, իսկ մյուս կողմից՝ Հայաստանի նկատմամբ Թուրքիայի ղեկավարության ոչ բարյացակամ քաղաքականության:

Հայաստանի հետ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու և գիվանագիտական ներկայացուցչություններ փոխանակելու ճանապարհին խոչընդոտ հանդիսացան Թուրքիայի կողմից առաջադրված երեք նախապայման-պահանջները. ա) չհիշառակել 1915 թ. հայոց ցեղասպանությունը, բ) պաշտոնապես հրաժարվել հողային պահանջատիրությունից և գ) չաջակցել Լեռնային Ղարաբաղին, ճնշում գործադրել նրա վրա՝ դադարեցնելու պայքարը և բնգունելու Ազրբեջանի գերակայությունն ու տերիտորիալ ամբողջականությունը:

Այս երեք նախապայմանները բավարարելու դեպքում Թուրքիան պատրաստ էր դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատել Հայաստանի հետ և իր դեսպանությունը բացել Նրևանում:

Հայաստանի ղեկավարությունը մերժեց և չէր էլ կարող շմբռվել թուրքական նախապայմանները: Դա հանգեցրեց հարաբերությունների սրմանը Հայաստանի և Թուրքիայի միջև: Թուրքիայի դիրքորոշումը՝ նախապայմանների առաջադրումը, հակասում է միջազգային պրակտիկային և իրավունքին, որը խաբսխված է իրավահավասարության և փոխադարձ հարգանքի անսասան սկզբունքների վրա: Իրեն հարգող ոչ մի պետություն չի կարող որևէ նախապայման ընդունել, այն էլ այնպիսին, որը վիրավորում է ավյալ սեռության ազգային արժանապատվությունը, տվյալ ժողովրդի պատմական հիշողությունը և վնաս հասցնում նրա միջազգային հեղինակությանը: Հայաստանին ներկայացված թուրքական նախապայմաններն այդ բնույթի էին:

Հայ-թուրքական հարաբերություններն ավելի լարված բնույթ ընդունեցին այն թանից հետո, երբ Թուրքիայի «կրտսեր եղբայր» Ազրբեջանը պարտություն պարտության հետևից կրեց ռազմի դաշտում ԼՂՀ-ի պաշտպանական ուժերի կողմից և ունեցավ տարածքային կորուստներ: Թուրքիան մի կողմից, ի համերաշխություն Ազրբեջանի, Հայաստանը ենթարկեց ցամաքային, ծովային և օդային շրջափակման, իսկ մյուս կողմից դիմեց բացահայտ ռազմական սպառնալիքների Հայաստանի նկատմամբ: Այդ գործում

հատկապես կոշտ դիրք էր գրավել Թուրքիայի հանգուցյալ պրեզիդենտ Թուրգուտ Օզալը: Քելբաջարի անկումից հետո Թուրքական կառավարությունը 1993 թ. դեկտեմբերի 3-ին ահազանգեց Հայաստանին՝ «դադարեցնել ագրեսիան և արագորեն հետ քաշվել Ադրբեջանի տարածքից»²: Թուրգուտ Օզալը սպառնում էր «օգտագործել Թուրքական ռազմական ուժեր՝ կանգնեցնելու հայերին»³: Ակնարկելով 1915 թ. ցեղասպանությունը, նա հայտարարեց. «Թե հայերը դառն չեն քաղել Անատոլիայի փորձից և կրած պատժից»⁴: Թուրգուտ Օզալն այնքան հեռու գնաց Հայաստանին հասցեագրված իր սպառնալիքների մեջ, որ հայտարարեց, «թե ժամանակն է, որ Թուրքիան «ատամներ ցույց տա Հայաստանին»⁵:

Ոգեշնչված պրեզիդենտի ռազմաշունչ հայտարարություններից, Թուրքական պաշտոնական շրջանակներում քննարկվում էր Հայաստանի նկատմամբ «Կիպրոսյան մոդելը» կիրառելու տարբերակը՝ այսինքն հանկարծակի հարձակումը և Հայաստանի արագ գրավումը⁶: ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի զբաղարանի Արտաքին գործերի և Ազգային անվտանգության բաժնի կողմից հրապարակված մի փաստաթղթում նշված է, որ «Թուրքական զորամիավորումները սահմանամերձ (Հայաստանին—Ն. Հ.) շրջանում դրվեցին «զգույնության վիճակի մեջ» և 1993 թ. ապրիլին համալրվեցին»⁷:

Այսպիսով, շատ բան տեսած Մերձավոր արևելքը, որն իրենից ներկայացնում է կոնֆլիկտների մի բարդ հանգույց՝ հյուսված արաբա-իսրայելական կոնֆլիկտից, իրանա-իրաքյան, իրաքա-քուվեյթյան հակամարտություններից, լիբանանյան խրոնիկական ճգնաժամից, այժմ ականատես էր լինում մի նոր կոնֆլիկտի բուրբուռները՝ դարաբաղյան պրոբլեմի շուրջը հյուսված հայ-թուրքական, ինչպես նաև հայ-ադրբեջանական հակասությունների կծիկի առաջացմանը, որը ներհյուսվում էր մերձավորարևելյան համընդհանուր կոնֆլիկտային համակարգի մեջ: Հարկ է նշել, որ դժվար էր մինչև վերջ կանխատեսել այս նոր կոնֆլիկտի շափերը և հետևանքները:

Ստեղծված պայմաններում ակնհայտ դարձավ, որ մերձավորարևելյան համակարգը, քաղաքական նորմալ հարաբերությունների հաստատումը մի կողմից Հայաստանի, իսկ մյուս կողմից Իրանի, արաբական երկրների և Վրաստանի հետ, բավարար չեն ապահովելու Հայաստանի ազգային անվտանգությունը, պետական

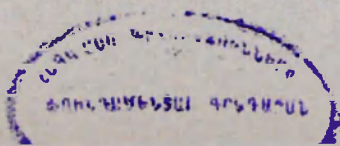
անկախ գոյութիւնը՝ ի տես թուրքական սպառնալիքի արեւմուտքից, և Ադրբեջանի կողմից պատերազմական գործողութիւնները ԼՂՀ-ի դեմ վերսկսելու մտադրութեան՝ արեւելքից, որն անխուսափելիորեն Հայաստանը կ'ներդրավեր պատերազմական գործողութիւնների մեջ:

Դա Հայաստանի ղեկավարութիւնից պահանջում էր նոր և համարձակ լուծումներու, ի վայն գտնվեց ի դեմս Ռուսաստանի հետ ուղղակի համագործակցութիւն հաստատելու: Այդ հնարավորութիւնը Հայաստանի առջև բացվեց, քանի որ անգրկովկասյան և մերձավորարեւելյան քաղաքականութեան շատ հարցերում Հայաստանի և Ռուսաստանի ստրատեգիական շահերը համընկնում են: Ռուսաստանի աղգային-պետական շահերին հակասում է Հայաստանի և ամբողջ Անդրկովկասի ընկնելը որևէ երկրորդ պետութեան՝ այդ թվում և Թուրքիայի, տիրապետութեան կամ ազդեցութեան տակ: Ռուսաստանն ինքն է ձգտում դուրս գալ մերձավորարեւելյան տարածաշրջան և յանկանում է, որ Անդրկովկասը կամուրջի ղեր կատարի և ոչ թե Ռուսաստանն անշատի Մերձավոր և Միջին արևելքից, որը հավանական է, եթե անգրկովկասյան տարածքը հայտնվի այլ պետութեան ազդեցութեան ոլորտում: Ի վերջոյակես, Ռուսաստանի շահերը պահանջում են, որ փոթորկահոյւյ Հյուսիսային Կովկասի հարավային սահմանների մոտ լինեն բարեկամական պետութիւններ, որոնք չեն խրախուսի Հյուսիսային Կովկասի ժողովուրդների անջատողական ձգտումները և յուրահաստուկ ձեռք կամրապնդեն Ռուսաստանի թիկունքը:

Հայաստանի և Ռուսաստանի միջև կնքվեցին մի շարք ռազմական պայմանագրեր համատեղ պաշտպանութեան վերաբերյալ, այդ թվում և Ռուսաստանին երկու ռազմական բազաներ տրամադրելու մասին: Երկու պետութիւնների միջև հաստատված ռազմական համագործակցութիւնը հիմնված է կողմերի լիակատար հավասարութեան սկզբունքի վրա: Այն հետապնդում է զուտ պաշտպանական նպատակներ և չի ուղղված որևէ երրորդ պետութեան դեմ:

Շնորհիւ այս զինակցութեան Հայաստանի ազգային անվտանգութիւնը դրվեց հուսալի հիմքերի վրա:

Հայ-ռուսական զինական համագործակցութիւնը՝ զուգակցված մերձավորարեւելյան մի շարք երկրների, մասնավորապես,

Իրանի, Եգիպտոսի, Սիրիայի, Վրաստանի և այլ պետությունների քաղաքական համագործակցության հետ, անհամեմատ ավելի հուսալի ձևով են լուծում Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ապահովման խնդիրը:

Հասկանալի է, որ որևէ պետություն, այդ թվում և Հայաստանը, իր ազգային անվտանգությունը լրիվ չի կարող ապահովել ապավինելով բացառապես տարածաշրջանային կառույցներին: Այդ խնդրի լուծման մեջ մեծ է ազգային ռազմական ուժերի, ազգային բանակի ստեղծման և ամրապնդման դերը, ինչպես նաև տնտեսական, հոգեբանական և այլ գործոնների նշանակությունը:

Մենք հարցի այդ կողմի լուսաբանության վրա կանգ չառանք, քանի որ այն մեկ այլ հոդվածի նյութ է և չի մտնում սույն հոդվածի խնդիրների մեջ:

NIKOLAY HOVHANNISIAN

THE MIDDLE EASTERN REGION AND THE PROBLEM OF THE NATIONAL SECURITY OF ARMENIA

Armenia throughout the centuries was one of the factors of the Middle Eastern geopolitical reality and played its sometimes significant role in the political life of the region and influenced on the balance of forces in the Middle East.

After the genocide of the Armenians in the Ottoman Empire in 1915 and the devastation of the Western Armenia, as well as the inclusion of the Soviet Armenia in 1922 in the USSR, Armenia had temporarily disappeared from the Middle Eastern arena as an independent factor. The situation had changed after the collapse of the Soviet Union and emergence of the independent Republic of Armenia, in 1991, when Armenia reappeared on the Middle Eastern political scene. Immediately after that the problem of national security, which is very vital for the Armenians, had aroused before the young independent Armenian state.

The new leadership of Armenia hoped to resolve this problem by political means, through getting recognition of its

Independence by the neighbor states—Turkey, Iran, the Arab countries, Azerbaijan and Georgia, and establishment of diplomatic relations with them. The first task—recognition of independence, was realized comparatively easy and quick. As for diplomatic relations, they were established with all of the neighbor states, besides Azerbaijan and Turkey. The latter put forward three preconditions before Armenia. Turkey set Armenia's explicit abandonment of territorial designs on Turkey, of allegations of Turkey's culpability for the 1915 genocide of Armenians, and a Karabakh solution as preconditions to diplomatic ties. And as Armenia refused to satisfy these unacceptable demands Turkey threatened Armenia. The late Turkish president Turgut Ozal urged to use Turkish armed forces against the Armenians and to „bare its teeth to Armenia“.

In these dangerous circumstances Armenia had not other choice, than to conclude a Treaty on military cooperation with Russia. Armenia agreed to put under the Russian disposition two military bases.

This Treaty serves to the purpose to guarantee for the national security of Armenia, pursues defensive aims and is not directed against the third state.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

¹ „Congressional Research Service Issue Brief. Armenia-Azerbaijan Conflict Updated August 17, 1995 by Carol Migdalovitz. Foreign Affairs and National Defense Division. CRS. The Library of Congress“, p. 11.

² „Nagorno-Karabakh“. Working Paper Submitted to the United Nations Economic and Social Council. Commission on Human Rights. Fifthteth Session, 31 January to 11 March 1994 Agenda Item 12. Question of the Violation of Human Rights and Fundamental Freedoms in any Part of the World. 10 January 1994“ by Hrair Ballian. HRA 1994, p. 6.

³ Նույն տեղում:

⁴ Նույն տեղում, էջ 22:

⁵ Նույն տեղում:

⁶ Նույն տեղում:

⁷ „CRS Issue Brief. Armenia-Azerbaijan Conflict“, p. 11.

⁸ Սյր ժողով տե՛ս, *Н. Озакесян*. Россия и Кавказ. Гэзляд из Армения. — Республика Армения, Ереван, 3 мая 1996 г.